

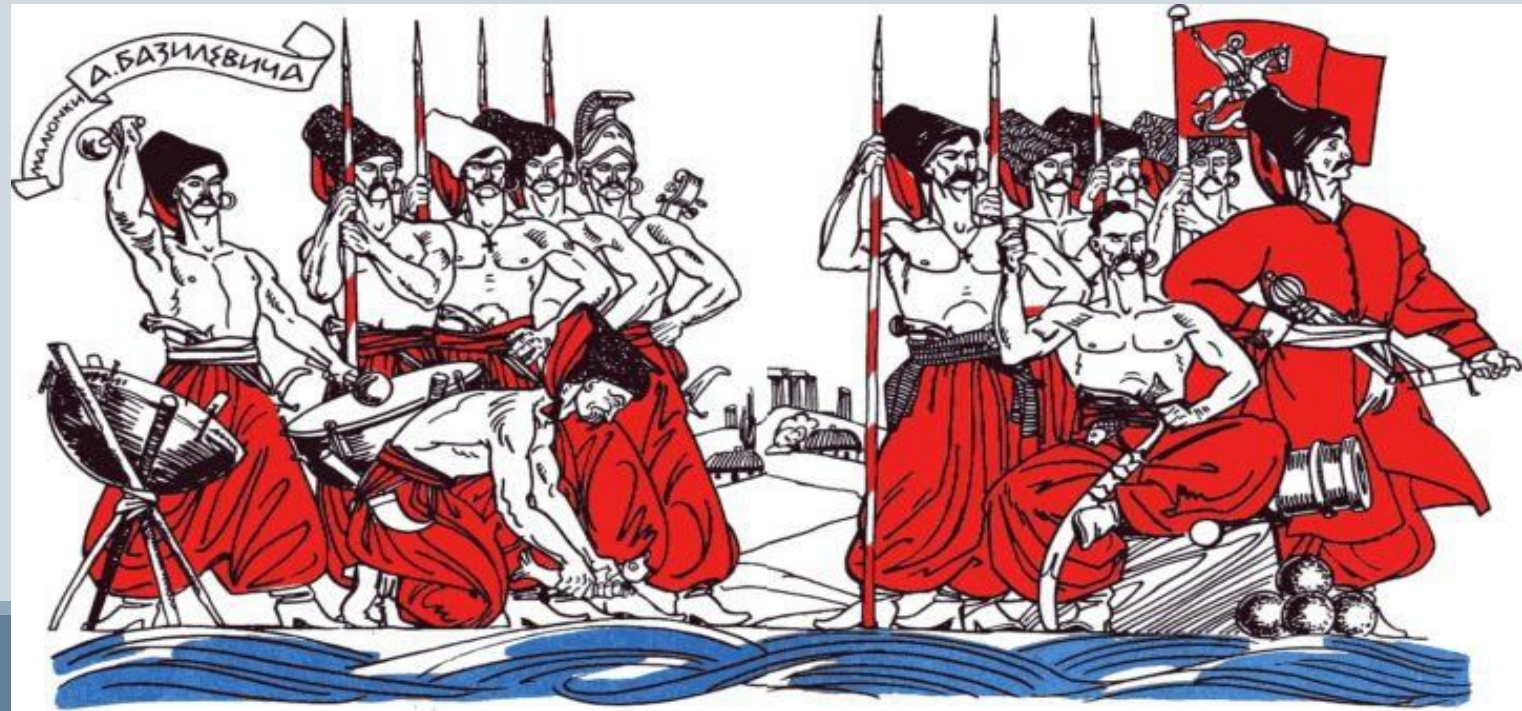
Іван Котляревський, Тарас Шевченко

ЛІТЕРАТУРА НАПРИКІНЦІ XVIII – НА ПОЧАТКУ XIX

Іван Котляревський

- Народився в м. Полтаві в родині канцеляриста магістрату, помер у м. Полтаві.
- Поет, драматург.
- Найвідоміші твори: поема «Енеїда»; п'єси «Наталка Полтавка» і «Москаль-чарівник».

Поема «Енеїда» (повністю вийшла друком у 1842)

Літературний рід: ліро-епос;

Жанр: бурлескно-травестійна поема;

Композиція. 6 частин (порівняйте: у Вергілія - 12). Котляревський вплітає у твір епізоди з життя українських козаків, старшини, селянства, міщан, священників; масштабні описи побуту українського суспільства, що робить твір оригінальним.

Тема: глузливе зображення панівного класу України XVIII ст. з його паразитизмом, жорстокістю, хабарництвом, пияцтвом, соціальною й моральною нікчемністю.

Ідея: утвердження безсмертності українського народу, його ментальності, культури, мови, волелюбного духу; засудження жорстокості панів, морального звиродніння, хабарництва чиновників.

Поема «Енеїда»

○ **Віршовий розмір «Енеїда»:** *чотиристопний ямб.*

I. Котляревський уперше в Україні написав епічний твір силаботонічним віршем (ямбом), найбільш відповідним для української мови розміром.

○ **Художній напрям:** класицизм.

○ **Головні герої:** Еней, його батько Анхіз, мати Венера; друзі-троянці: Низ та Евріал; верховний бог Зевс; боги: Еол, Нептун, Юнона; Дідона; цариця Цирцея; жриця бога сонця Сивілла; цар Латин, його дружина Амата та їх донька Лавінія; цар Турн.

Енеїда

Зевс *верховний бог*
Меркурій *бог-покровитель*
Еол *бог вітру*
Нептун *бог моря*
Юнона *богиня шлюбу*
Дідона *цариця*

Сивіла *пророчиця*
Цирцея *цариця*

Турн — рутульський цар

цар Ацест (правив на Сицилії)

Композиція «Енеїда»

Твір містить *шість частин*, які змістовно пов'язані з подорожжю Енея і тими пригодами, що трапилися з ним:

- **Частина I.** Початок подорожі Енея. Буря на морі. Гостювання в Дідбни.
- **Частина II.** На Сицилії. Поминки за Енеєвим батьком Анхізом. Пожежа на троянському флоті.
- **Частина III.** На землі Кумській. Зустріч Енея із Сивіллою. Подорож у пекло. Зустріч з батьком Анхізом.
- **Частина IV.** На Латинській землі. Підготовка до війни, її початок.
- **Частина V.** Війна між троянцями і рутульцями. Героїчний подвиг Ниса та Евріала.
- **Частина VI.** Продовження війни. Поєдинок Енея і Турна. Перемога Енея.

У творі накладаються дві сюжетні лінії:

- **основна** — реальні мандри запорозьких козаків після зруйнування Січі;
- **канва сюжету поеми Вергілія.**

Перша сюжетна лінія домінує над другою через образну систему твору. Звідси — історично обґрунтовані висновки про характери героїв як національних типів, а конкретно — як запорозьких козаків. Сюжет майже такий самий, «Енеїди».

Зав'язка: подорож Енея з троянцями в пошуках Італії.

Кульмінація: двобій Енея з Турном.

Розв'язка: перемога Енея над Турном.

Проблематика «Енеїда»:

Автор «Енеїди» порушує низку важливих проблем:

- соціальної нерівності;
- засудження негативних суспільних вад: злочинства, інтриганства, хабарництва, здирництва, безкультур'я тощо;
- патріотизму;
- захисту рідної землі від ворогів;
- громадянського обов'язку, честі сім'ї;
- утвердження людських чеснот: добропорядності, щирості, добра, поваги до батьків тощо;
- виховання майбутнього покоління на принципах народної моралі;
- любові і ненависті;
- дружби, кохання тощо.

Історія літератури

Саме в той період, коли «Енеїда» побачила світ, за висловом академіка О. Білецького, «історичні обставини поставили під знак питання подальше майбутнє української мови, а також всієї української культури», коли перед самим народом постало запитання: «Бути чи не бути?», «Енеїда» Котляревського відповіла на повний голос «Бути!».

Надруковані в 1798 р. в Петербурзі **перші три частини** «Енеїди» І. Котляревського ознаменували **початок нової української літератури**. Як «Енеїда», так і «Наталка Полтавка» написані не мертвою книжною, а живою народною мовою, цим І. Котляревський утвердив, що українська мова «*годиться і для найвищих стилів*».

Теорія літератури

Бурлеск – жанр гумористичної поезії, комічний ефект у якій досягається тим, що героїчний зміст викладається навмисно вульгарно, грубо, знижено або ж, навпаки, про «низьке» говориться піднесено, урочисто:

Но греки як спаливши трою зробили з неї сирту гною

Травестія – різновид жартівливої бурлескної поезії, коли твір із серйозним чи героїчним змістом і відповідною формулою переробляється на твір комічного характеру з використанням панібратських, жаргонних зворотів:

Іван Котляревський перевдягнув героїв (включно з богами) в український національний одяг і гумористично зобразив на тлі українського національного побуту XVIII століття.

П'єса Наталка Полтавка (1819)

Літературний рід: драма.

Жанр: соціально-побутова драма (за визначенням автора — малоросійська опера).

Тема: зображення життя й побуту українських селян на початку XIX ст.; вірність у коханні людей з народу.

Головна ідея: оспівування духовної величі людини з народу.

Дійові особи: стара вдова Горпина Терпилиха, її дочка Наталка; далекий родич Терпилихи Микола, коханий Наталки Петро; возний Тетер-ваковський, виборний Макогоненко.

Сюжет і дія

Возний освідчується Наталці в коханні, вона йому відмовляє — возний просить виборного допомогти йому в «сердечному ділі» — Терпилиха докоряє Наталці за те, що вона відмовляє всім женихам — Наталка обіцяє дати згоду на одруження першому-ліпшому хлопцеві, який прийде її сватати, знаючи, що женихи, яким вона відмовила, і возний уже не придуть свататися — Наталка помилилася: у цей же вечір виборний прийшов до Терпилихи, щоб допомогти в «сердечному ділі» возному — виборний умовляє Наталку послухати матір, яка мріє, щоб її донька жила в достатку.

Сюжет II дія

Микола й Петро відразу ж після знайомства заприятелювали—з хати Терпилихи виходять після сватання возний і виборний — від Миколи Петро дізнається, що возний засватав його кохану — Микола вирішує допомогти Петрові, іде до Наталки й розповідає їй про повернення Петра — Терпилиха дуже засмучується — Петро віддає зароблені гроші Наталці, щоб їй ніколи не дорікнув возний — приголомшений вчинком хлопця, возний бере за руки Наталку та її коханого й просить Терпилиху благословити їх.

Про твір

За свідченням сучасників І. Котляревського, письменник використав для сюжету п'єси реальний факт, який мав місце в ті часи. Саме правдивим відтворенням життя українського селянства, побуту народу, прагнень і настроїв героїв, широким використанням фольклору, гумористичним і сатиричним забарвленням сцен «Наталка Полтавка» приваблива й безсмертна

За жанром «Наталка Полтавка» — соціально-побутова драма, зли боко національна характерами й естетичною формою. Іван Котляревський визначає жанр як «опера малоросійська у двох діях», що передбачає багато музики, пісень. До пісень одразу була написана музика. Усього в тексті двадцять дві пісні (занумеровано 19) — арії, дуети, тріо, хор — як фольклорного походження («Віють вітри, віють буйні», «У сусіда хата біла»), так і літературного («Всякому городу — нрав і права», «Сонце низенько»).

Музику до «Наталки Полтавки» написало чимало композиторів. На жаль, ім'я першого композитора невідоме. У 1890 р. М. Лисенко поклав твір на музику, і його опера «Наталка Полтавка» стала шедевром світового мистецтва, класичним зразком українського оперного репертуару, яка й нині не сходить зі сцени українських професійних театрів і є їхньою візитівкою. Цікаво, що І. Котляревський написав авторські коментарі й ремарки російською мовою. Герої його розмовляють українською, винятком є возний, який говорить суржиком.

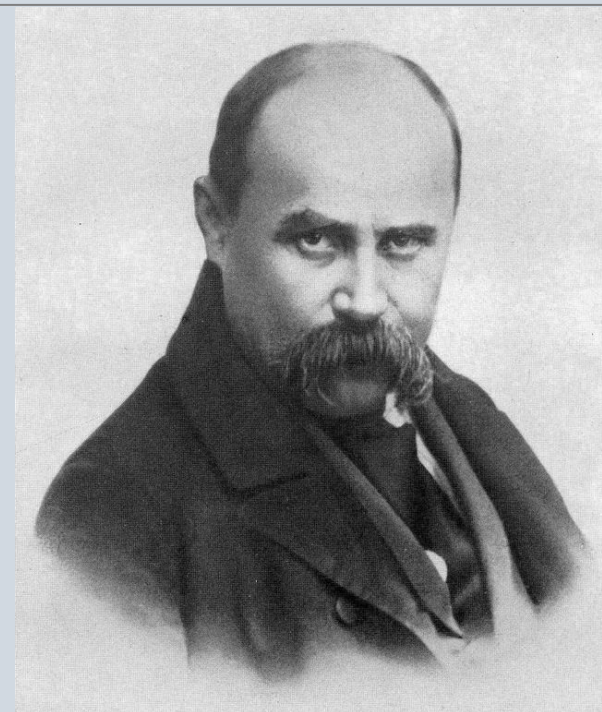
Композиція твору проста, події розгортаються плавно, природно, без зайвих сцен і картин. Це стало одним із чинників тріумфу п'єси на світовій сцені, розуміння її змісту не лише українцями.

Новаторство п'єси «Наталка Полтавка» полягає в тому, що І. Котляревський головну героїню — дівчину-красуню Наталку — узяв із народу й показав її як ідеал молодій українці, фактично позбавленої вад. Наталка Полтавка виступає як уособлення найкращих рис української жінки, що відстоює людську гідність, бореться за своє щастя.

Тарас Шевченко (1814 – 1861)

- Народився в с. Моринцях, що на Черкащині, у селянській кріпацькій родині, помер у Петербурзі (похований у Києві).
- Поет, мислитель, пророк національного відродження в Україні.
- *Найвідоміші твори:* поеми «Гайдамаки», «Кавказ», «Сон (У всякого своя доля...)», «Катерина», «Наймичка», «Марія»; балада «Тополя»; послання «І мертвим, і живим, і ненародженим...», «До Основ'яненка»; містерія «Великий Льох»; вірші «Заповіт», «Мені однаково», «Садок вишневий коло хати», «Сон», «Ісасія. Глава 35».

Рання творчість (1838-1843)

Поема «Катерина»

Рід літератури: ліро-епос.

Жанр: ліро-епічна соціально-побутова поема з елементами романтичної поетики,

Тема: зображення трагедії жінки-покритки і дитини-безбатченка в умовах тогочасного суспільства.

Ідея: висловлення глибокого співчуття до жінки-покритки; засудження жорстокості, підступності, бездушності, розбещеності панів.

Герої: Катерина, її батьки, син Івась, москаль

Композиція «Катерина»:

Композиційно поема складається з *5-ти розділів та епілогу*.

Сюжетні колізії так чи інакше пов'язані з героїнею поеми — Катериною.

Експозиція: пролог-звернення поета до дівчат із застереженням не кохатися із москалями; кохання і розлучення Катерини з офіцером.

Зав'язка: Катерина залишає рідну домівку за наказом батьків.

Кульмінація: зустріч героїні з москалем; її самогубство.

Розв'язка: епілог — життєва доля Івася-байстряти, його випадкова зустріч з «батьком».

Новим для української поезії елементом композиційної техніки є в Т. Шевченка ліричні відступи, діалогічні вставки, у яких поет раз у раз звертається безпосередньо до свого уявного читача. Таких ліричних відступів у поемі кілька: «Кохайтеся, чорнобриві, та не з москалями»; «Катерино, серце моє», «Отаке-то на сім світі роблять людям люди», «Бач, на що здалися карі оченята», «Отаке-то лихо, бачите, дівчата», «Сирота-собака має свою долю». Ліричні відступи затримують розвиток сюжету, зосереджують увагу на найбільш напружених трагічних моментах, змушують читача глибше, безпосередніше переживати трагедію героїв. Важливими у композиції є також описи (пейзажі).

Проблематика «Катерина»

- моральних законів тогочасного суспільства, їхнього недотримання;
- честі, відповідальності за свої вчинки;
- любові та страждання;
- батьків і дітей; краху ілюзій.